

Regionalna konferencija
**Optimalan razvoj u ranom
djetinjstvu za svako dijete**

**Djeca ne mogu da čekaju. Ona odрастaju sada.
Naša podrška potrebna im je danas.**

- šef predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori

Veoma je važno prepoznati razvojne rizike, kašnjenja i smetnje u razvoju u prvim godinama života i baviti se njima kroz rane intervencije. Na taj način djeci se daju šanse da ostvare svoj puni razvojni potencijal i prevaziđu razvojne rizike i kašnjenja, odnosno da umanje uticaj smetnji u razvoju. Rane intervencije mogu promijeniti razvojni put djeteta i unaprijediti ishode za djecu, porodice i zajednice.

Ovo je ključni zaključak regionalne konferencije pod nazivom „Optimalan razvoj u ranom djetinjstvu za svako dijete“, koja je 9–10. novembra 2022. godine organizovana u Podgorici, u Crnoj Gori, uz podršku Vlade Crne Gore, UNICEF-a i Evropske unije.

Ciljevi Konferencije bili su:

1. Skrenuti pažnju ključnim akterima (donosiocima politika, praktičarima, akademskoj zajednici) na potrebu za izgradnjom nacionalnih sistema za savremene rane intervencije za djecu s razvojnim poteškoćama, u skladu

s naučno utemeljenom praksom, porodično orijentisanim principima i međunarodnim standardima u domenu ljudskih prava.

2. Podstaknuti razmjenu postignuća, izazova i naučenih lekcija u pružanju savremenih, naučno utemeljenih usluga rane intervencije, kao i u jačanju sistema rane intervencije, među donosiocima politika i praktičarima iz zemalja regiona Evrope i Centralne Azije.

3. Upoznati javnost s nalazima nacionalne Analize stanja u oblasti intervencija u ranom djetinjstvu u Crnoj Gori te pokrenuti diskusiju o narednim koracima, uključujući razvoj nacionalne mape puta za rane intervencije.

Konferencija je okupila oko 200 stručnjaka i predstavnika relevantnih institucija iz Crne Gore i drugih zemalja Evrope i Centralne Azije, a organizovana je u okviru regionalnog programa pod nazivom „Ublažavanje uticaja kovida-19 na živote djece i porodica na Zapadnom Balkanu i u Turskoj”, koji finansira Evropska unija.

Zaključci Konferencije

Plenarna izlaganja, panel diskusije na kojima su predstavljena iskustva zemalja i rad u manjim radnim grupama rezultirali su sljedećim zaključcima Konferencije.

Rano djetinjstvo predstavlja ključnu priliku da se podrži optimalan razvoj djeteta.

- Najranije godine u životu djeteta predstavljaju **ključnu i jedinstvenu priliku** da se oblikuju mladi životi i postave temelji za zdravlje i dobrobit djece i njihove buduće uspjehe. Radi se o periodu kada je mozak djeteta najotvoreniji za nova učenja. Istovremeno, to je i period kada dijete, zahvaljujući visokoj plastičnosti mozga, može u cijelosti ili djelimično prevazići razvojna kašnjenja ako se blagovremeno i djelotvorno podrži u podsticajnom okruženju.
- Procjenjuje se da oko 15% djece ima razvojne rizike, kašnjenja ili smetnje u razvoju, zbog čega im je potrebna dodatna razvojna podrška. Rane intervencije predstavljaju isplative intervencije koje obezbeđuju visok povrat na ulaganja, u smislu unaprijeđenih ishoda kod djece, povećanog blagostanja porodice, kao i dugoročne finansijske i nefinansijske dobiti za društvo u cijelini.
- **Univerzalno praćenje razvoja** u okviru primarne zdravstvene zaštite ključno je za ranu detekciju i rane intervencije. Da bi rane intervencije bile

započete na vrijeme, sva djeca treba da budu dio sistema univerzalnog praćenja razvoja kojim treba da se identifikuju rizici po optimalan razvoj djeteta, kao i kašnjenja i smetnje, odnosno da se omogući brza podrška djeci i njihovim porodicama. S obzirom na univerzalni obuhvat primarnom zdravstvenom zaštitom u Crnoj Gori, ali i širom regiona, čini se da su domovi zdravlja na primarnom nivou zdravstvene zaštite u najboljoj poziciji da obezbijede da rutinsko pružanje zdravstvene zaštite uključi i praćenje razvoja kroz korišćenje standardizovanih alata za praćenje. Te ustanove imaju veliki potencijal da identifikuju svako dijete i porodicu kojima je potrebna rana intervencija, kao i da omoguće pružanje blagovremene podrške putem upućivanja na službe za ranu intervenciju u zajednici ili na prateće specijalizovane zdravstvene usluge. Međutim, da bi se ispunila ova uloga, potrebno je ojačati nivo primarne zdravstvene zaštite. Primjera radi, da bi se omogućilo univerzalno praćenje razvoja, možda će domovima zdravlja biti potrebne politike koje nalažu praćenje razvoja, ali i standardizovani instrumenti, obuke zdravstvenih radnika prije angažovanja i tokom rada na poslovima koji se odnose na ranu intervenciju, adekvatna organizacija razvojnih savjetovališta, kvalitetno prikupljanje podataka, kao i sistemi upravljanja. Pozitivna iskustva iz regiona daju dobre smjernice o načinima implementacije i institucionalizacije ovih sistemskih promjena.

Savremena, porodično orijentisana rana intervencija djelotvorna je i potkrivena dokazima.

- Svako mlađe dijete i porodica u stanju potrebe za dodatnom podrškom treba da imaju pristup priuštvim, pristupačnim i porodično orijentisanim uslugama rane intervencije, koje u njihovoј blizini pružaju interdisciplinarni ili transdisciplinarni timovi profesionalaca.

- Savremena rana intervencija zasniva se na postojećim dokazima o tome kako mlađa djeca najbolje uče u svom prirodnom okruženju, kroz rutine i s odraslima kojima vjeruju. To je razlog zbog kojeg savremena rana intervencija stavlja porodicu u centar zbijanja, dok je uloga transdisciplinarnog tima u kontekstu porodice da pruži pomoć porodici u sticanju znanja i vještina, kao i pronalasku vremena i energije za podršku razvoju i funkcionalisanju njihove djece i porodice u cjelini. Takve intervencije treba pružati u prirodnom okruženju djeteta, uključujući kućno okruženje – putem kućnih posjeta, i u inkluzivnim predškolskim ustanovama, a sve to nakon procjene potreba djeteta i članova porodice i izrade individualizovanih planova porodičnih usluga. Usluge rane intervencije podržavaju djecu i porodice od rođenja i kroz period tranzicije u osnovnu školu, stavljući poseban fokus na prve tri godine života.
- Potrebno je povećati upotrebu mobilnih timova za rane intervencije u cilju prevaziilaženja društvenih nejednakosti u pogledu lokacije usluga i etničkog porijekla korisnika.
- Proces tranzicije s tradicionalnih pristupa podršci djeci sa smetnjama u razvoju ka savremenom modelu rane intervencije podrazumijeva promjenu paradigme i zahtijeva od profesionalaca da podrže nove metode rada s porodicom. Dostupnost mogućnosti za obuku, razmjenu iskustava i kvalitetnu superviziju ključni su za podršku ovoj promjeni u praksi. Profesionalce treba podržati da razviju specifične vještine potrebne za efikasan rad, u partnerstvu s roditeljima mlađe djece s razvojnim kašnjenjem i smetnjama u razvoju.
- Uvođenje savremenih usluga rane intervencije zahtijeva izgradnju **nacionalnog sistema rane intervencije** koji uključuje: sveukupnu politiku ili strategiju intervencija u ranom djetinjstvu, definisanje uloga svih sektora na svim nivoima (zdravstvo, obrazovanje, socijalno staranje), kriterijume kvalifikovanosti i standarde pružanja usluga i kvaliteta, održivo finansiranje, aranžmane za kontinuiranu obuku profesionalaca prije angažovanja na poslovima koji se odnose na ranu intervenciju, kao i tokom službe na takvom radnom mjestu i kvalitetnu superviziju te, na kraju, prikupljanje podataka i sisteme upravljanja koji će omogućiti nadzor i učenje.
- Kako bi bili uspostavljeni svi elementi sistema rane intervencije, države treba da izrade nacionalne **mape puta** za reformu rane intervencije s konkretnim koracima za jačanje elemenata sistema i definisanje uloga ključnih aktera.
- **Analiza stanja u oblasti rane intervencije** predstavlja odličan prvi korak i koristan alat za započinjanje procesa uvođenja ili jačanja usluga rane intervencije

jer donosi dokaze o postojećim praksama, potrebama i dostupnim resursima, u smislu fizičkih kapaciteta i ljudskih resursa. Analiza stanja čini osnov za izradu nacionalne mape puta. Prilikom utvrđivanja i izgradnje puta ka nacionalnom modelu rane intervencije, koji se pridržava ključnih principa savremenih praksi rane intervencije, ova mapa treba da uzme u obzir i nacionalne vrijednosti i kulturu, resurse, političku stvarnost i ekonomski uslove.

- Nadovezujući se na nalaze analize stanja u oblasti rane intervencije, tranzicija na novi sistem rane intervencije može uključivati i izradu i testiranje modela savremene rane intervencije na oglednim lokacijama. Važno je odabrati pružaoce usluga u vodećim opštinama, a koje su prepoznate po prihvatanju i promovisanju inovacija.

Ključ za uspjeh nalazi se u saradnji svih sektora i roditelja.

- Transdisciplinarna priroda usluga rane intervencije iziskuje blisku saradnju i koordinaciju između tri ključna ministarstva nadležna za resore zdravlja, obrazovanja i socijalnog staranja, ali i regionalnih i lokalnih organa, kako bi se svi dostupni resursi angažovali na zadatku realizacije zajednički definisane vizije nacionalnog modela rane intervencije. Organizaciona struktura za koordinaciju treba da bude uspostavljena na nacionalnom nivou, na način da uključuje i predstavnike roditelja.
- Imajući u vidu da roditelji i staratelji imaju vodeću ulogu u podsticanju razvoja svoje djece, roditelji i udruženja roditelja ključni su partneri u razvoju i implementaciji usluga rane intervencije te ih treba uključiti u sve faze izgradnje sistema rane intervencije. Porodično orientisane prakse podržavaju porodice u ostvarivanju ciljeva koje su postavile za svoju djecu i druge članove porodice, pružajući prijeko potrebnu psihološku podršku roditeljima i porodicama. Posebnu pažnju treba posvetiti uključivanju očeva, s ciljem njihovog osnaživanja i promovisanja koncepta ravnopravne podjele odgovornosti između staratelja.

Fotografije: Duško Miljanč

